

Вплив релігійного чинника на формування зовнішньої політики Саудівської Аравії

Юлія МАГЕРРАМОВА,
студентка IV курсу Інституту міжнародних відносин
Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Саудівська Аравія є одним із найвпливовіших гравців на Близькому Сході. Держава посідає чільне місце серед країн-експортерів нафти, на третьому місці у світі за обсягом витрат на оборонний бюджет, а за співвідношенням військового бюджету та державного – на першому. Політична система країни заснована на шаріаті – комплексі морально-етичних, релігійних, правових та соціальних норм, що традиційно спирається на Коран та Сунну (діяння Пророка). Саудівська Аравія не має писаної Конституції, застосовуючи натомість «Основи політичної системи» від 1992 року, що проголошують іслам державною релігією: «Королівство Саудівська Аравія – суверенна арабська держава. Його релігія – іслам, Конституція – книга Всевишнього Аллаха і Сунна Його Пророка». «Суди мають застосовувати норми ісламського шаріату при розгляді справ згідно з Кораном та Сунною, а також законами, декретованими правителем на основі Корану та Сунни» [3].

До джерел права у Саудівській Аравії також належать іджма (одностайна думка релігійних богословів) та кіяс (вирішення справи за аналогією з текстом Корану). Політична кон'юнктура умовно окреслюється трьома напрямками: праві (виступають за модернізацію і в перспективі – за створення власного ядерного потенціалу), центристи (противники соціальних реформ) та ліві (представлені духівництвом і широкими верствами населення, які виступають за радикальну ісламізацію королівства).

На особливу увагу заслуговує специфіка релігійної ситуації у державі. За офіційною статистикою, 100 відсотків населення сповідує іслам, що, як і будь-яка інша релігія, має багато течій. Зазвичай вважають, що меншість мусульман – шиїти, котрі проживають на території колишньої Перської імперії; більшість сповідує іслам сунітського напрямку (як духовні першоджерела визнано не тільки Коран, а й Сунну). Однак іслам пережив ще декілька розколів, унаслідок яких виникли десятки нових релігійних течій. Так, більшість населення королівства сповідує іслам ваххабітського напрямку. За різними даними, від 85 до 93 відсотків населення – суніти (у тому числі ваххабіти, шафіїти, ханіфіти та інші), від 3 до 15 відсотків – шиїти (ісмаїліти, зейдіти), близько 3 відсотків – християни (переважно католики). Шаріат впливає на всі сфери життя саудівського суспільства. Як зазначав засновник панісламізму, релігійно-політичний діяч XIX століття Аль-Афгані, «іслам правильний для будь-якого часу чи місця, це – і релігія, і держава, і цивілізація, і політична концепція» [2, с. 12].

Досить специфічною течією є ваххабізм. Ваххабіти (самоназва – «салафіти»), у західній літературі можна знайти назву «традиціоналісти» чи «фундаменталісти»), як і всі мусульмани, дотримуються таухіду – віри в єдиного Бога, і виконують приписи п'яти стовпів ісламу: намаз (молитва), саум (пост, якого дотримуються протягом священного місяця Рамадан), закят (милостиня), хадж (паломництво), джихад (війна за віру: малий джихад – боротьба з пороками, великий джихад – війна з багатобожниками). Ваххабізм – найбільш аскетична течія спільноти салафітів. Її головне гасло – заперечення будь-яких новацій, розуміння релігії у тому вигляді, в якому її сприймав Пророк, та орієнтація на ранне

ісламське суспільство. Активній критиці піддають таклід – слідування одній ісламській правовій школі; суфізм – розробка теоретичних основ та практичних способів спілкування людини з Богом; дервішизм – ісламське «чернецтво»; не визнається можливість посередництва між Богом та людиною. Головною метою ваххабіти вважають боротьбу за очищення релігії від «домішок», пов'язаних з етнічною чи культурною особливістю мусульманських народів. Ваххабізм – молода релігія, засновником якої вважається Мухаммад ібн Абд аль-Ваххаб (1702–1792 рр.). Сьогодні «аль-шейхів» – нащадків Аль-Ваххаба – призначають міністрами у справах релігії та юстиції Саудівської Аравії. При владі в країні – королівська сім'я Саудитів, усі міністерські портфелі розподілено між членами цієї родини.

За основним законом відмінне від ісламу віросповідання дозволено лише іноземцям, проте для них установлено досить суворі правила поведінки – заборонено продаж святкової атрибутики та святкування релігійних свят. За дотриманням норм та правил поведінки шаріату наглядає релігійна поліція (муттава). Кримінальний кодекс ґрунтується на шаріаті, правопорушення карається по-різному – від штрафу до смертної кари. І хоча Саудівську Аравію вважають державою, в якій порушуються права людини, вирoki смертної кари частіше виносять у США, аніж у королівстві. Досить складна ситуація склалася і з правами жінок. Вони не представлені в парламенті, не мають права голосу, за законом 1977 року не мають права виїжджати за кордон без супроводу чоловіка-родича, не можуть бути свідками в суді. У королівстві також офіційно заборонено діяльність політичних партій та проведення демонстрацій, що начебто суперечить ісламу.

Узявши до уваги всі ці чинники та проаналізувавши історичний досвід держави, можна визначити ступінь взаємозалежності між релігією та зовнішньою політикою країни й дослідити характер її відносин із зовнішнім світом у концептуально-доктринальному і практичному вимірах.

Мірилом впливу релігії на зовнішню політику можна вважати міжнародно-політичну ситуацію, характер завдань держави на світовій арені, а також глибину духовних переконань того чи іншого правителя. Так, під час становлення держави король Абдель Азіз (1932–1953 рр.) зару-

чався підтримкою Великої Британії у боротьбі проти турків, і релігія тоді не мала жодного значення. У багатьох випадках релігія також слугувала не чинником, а інструментом реалізації політичних завдань, спрямованих на утвердження Саудівської Аравії як лідера на Близькому Сході, в арабському світі та серед ісламських держав. 1926 року за ініціативою королівства було скликано Конгрес мусульманського світу, 1956-го року створено Ісламський конгрес (із Єгиптом та Пакистаном). Країна визначила власну позицію в арабо-ізраїльському конфлікті, стала однією із засновниць Ліги арабських держав, яка, маючи на меті протидію ворогам ісламу, й понині найповніше відтворює політику Саудівської Аравії. Держава знаходить «золоту середину» у протистоянні двох провідних концепцій – панісламізму та панарабізму, проголошуючи ісламську єдність як вищу й важливішу за арабську. Як наслідок, створено Організацію ісламської конференції (ОІК) – перше міжурядове об'єднання мусульманських країн, у якому релігія надає допомогу у виконанні політичних завдань.

Як держава, що претендує на регіональне лідерство, Саудівська Аравія реалізує свої амбіції у декількох площинах. Королівство сповідує концепцію ісламської солідарності, усуваючи в такий спосіб суперечності між національним та релігійним баченням єднання спільноти мусульман. Щодо цього директор департаменту ісламських справ МЗС Саудівської Аравії посол Мухаммед ібн Фаїз Аш-Шаріф зазначав: «Заклик до єдності спрямований на те, щоб «переплавити» ісламські та арабські держави на ширші об'єднання, призначення яких – консолідувати мусульман у рамках сучасних спільнот під егідою ісламу, досягнувши таким шляхом тісної координації між ісламськими державами, усунувши, за можливості мирними засобами, суперечки та розбіжності згідно з ученням ісламу, забезпечивши співпрацю зі світовою спільнотою, особливо в питаннях, що стосуються захисту людства від ядерної зброї та жорстоких воєн, чим зробити внесок у створення гуманної спільноти та благо всього людства». По суті, проголошується необхідність єднання не лише спільнот, а й держав.

Фактично відносини Саудівської Аравії з навколишнім світом слід розглядати в контексті міжконфесійних взаємин.

Для цього насамперед потрібно розуміти, що являє собою умма – спільнота всіх вірян. У Декларації Лондонського міжнародного семінару «Держава й політика в ісламі» (3–6 серпня 1983 року) зазначено, що релігія і політика – неподільне ціле, тому концепція діяльності політичних партій, які розколюють спільноту, є неприйнятною. Визначено цілі умми: у перспективі ліквідувати всю владу, оскільки вона перебуває у конфлікті з Усевишнім, знищити поняття «нація-держава», об'єднати всі ісламські рухи в єдине ціле і згодом створити єдину ісламську державу, вибудувати такі відносини, які відтворювали б єдність умми; позбутися впливу західної цивілізації та відродити загальну ісламську цивілізацію на основі таухіду, встановити справедливість у всіх людських відносинах на всіх рівнях [2, с. 24].

Активно залучатися до процесу встановлення цієї справедливості закликають чи не всі ісламські держави, особливо нафтові монархії. Звичайно, зазначені цілі є досить ідеалістичними. На практиці складно відстежити рівноправні партнерські відносини королівства з арабськими чи ісламськими державами, серед яких жодна не входить до п'ятірки держав-експортерів чи імпортерів нафти. Натомість головними партнерами Саудівської Аравії є Японія, США, Південна Корея, Китай, Тайвань та Сингапур. Найбільші імпортери для королівства – США, Німеччина, Китай, Японія, Велика Британія, Італія та Південна Корея [4]. Для арабських ісламських держав Саудівська Аравія є донором. Допомога королівства варіюється від простих економічних впливів до фінансування релігійно-богословських організацій та навіть внесків до ісламських інститутів чи окремих держав із мусульманським населенням. Так, до фонду відновлення Лівану було пожертвовано 100 млн. дол., близько 200 млн. дол. надано народу Палестини [1]. Допомогають не лише по урядовій лінії. Це сфера діяльності неурядових організацій саудівського походжен-

ня, переважно Ліги ісламського світу, бюджет якої формується урядом країни. Саудівська Аравія найбільше серед інших ісламських держав фінансує місіонерські організації – «Усесвітню ісламську раду заклику і спасіння», «Ібрахім Ааль-Ібрахім», «Усесвітню ісламську благодійну організацію». Крім того, визнаючи, що мусульмани у багатоконфесійних державах також є частиною умми, королівство надає допомогу мусульманським спільнотам та захищає їх на міжнародному рівні. Так, ОІК брала на себе захист мусульманських меншин в Індії та Болгарії, нехтуючи принцип невтручання. Саудівська Аравія активізувала свою діяльність в Африці, на пострадянському просторі і навіть у Туреччині. Найбільшим успіхом «експортування» саудівської моделі державного устрою за кордон став режим талібів в Афганістані.

По суті, ідеалістичні цілі на практиці досягаються виключно прагматичними засобами, що забезпечують Саудівській Аравії отримання важелів впливу за кордоном як на ісламському, так і на західному чи пострадянському теренах.

Досить передбачуваною була позиція королівства й щодо арабо-ізраїльського конфлікту, однак сьогодні ситуація змінюється: є ймовірним зближення Ізраїлю та Саудівської Аравії через їхнє небажання посилення Ірану в регіоні Близького Сходу. Традиційно суперництво з Іраном зумовлюють конфесійні суперечності шиїзму та сунізму, точніше – шиїзму та вахабізму. Крім того, Іран, користуючись чималим впливом, має власні амбіції щодо утвердження регіонального лідерства. Королівство близько п'яти років не мало дипломатичних відносин з Ісламською Республікою. Після подій «арабської весни» 2011 року Саудівська Аравія, безперечно, протистоятиме встановленню шиїтських режимів. Так, у березні 2011 року не без втручання королівства були жорстоко придушені мітинги протестувальників у Бахрейні, де 80 відсотків шиїтського населення не мають доступу до політичної діяльності держави, якою керують суніти (близько 10 відсотків населення). Ситуація, за якої до влади можуть прийти шиїти, створює пряму загрозу для самої Саудівської Аравії, на території котрої також є шиїтська меншина. Окрім того, королівство робитиме все, аби запобігти зміні балансу сил на користь Ірану, адже є припущення, що ІРІ не зможе протистояти жодна регіональна коаліція держав у разі виходу США з Перської затоки.

Отже, релігійний чинник впливає на зовнішню політику Саудівської Аравії як на концептуальному рівні забезпечення ідеологічного лідерства в регіоні та ісламському світі, так і в практичній площині його реалізації. Якщо конфесійні суперечності є підґрунтям суперництва з іншими країнами регіону – передусім з Іраном, – то в більшості випадків релігійна вмотивованість стає ефективним інструментом здійснення власної політики далеко за межами державних кордонів. Пояснити це можна як певними принципами «*real politique*», так і засадами існування умми, якими визнається єдність і взаємодоповнюваність релігії та політики. Можливо, найближчим часом, окрім військово-політичних дій, Саудівська Аравія активізує механізм діяльності релігійно-богословських організацій у близькому зарубіжжі, щоб унеможливити посилення впливу Ірану та усунути загрозу зміні балансу сил у регіоні.

Джерела

1. Донор экономической помощи стран Ближнего Востока. – [Электронный ресурс]. – <http://www.mir-geo.ru/blizh-vosto/s/ekono/dono-ekonomo>
2. Жданов Н. В. Исламская концепция миропорядка. – М.: Медунар. отношения, 2003. – 568 с.
3. Saudi Arabia – Constitution. – [Электронный ресурс]. – http://www.servat.unibe.ch/icl/sa00000_.html
4. Saudi Arabia's Top Imports & Exports 2008. – [Электронный ресурс]. – <http://www.suite101.com/content/saudi-arabian-exports-imports-a57264>